

ИНСТИТУЦИОНАЛ ФАОЛЛИК - ФАРОВОНЛИК ОМИЛИ

Бекдавлат Алиев

Тошкент давлат иқтисодиёт университети "Ижтимоий-гуманитар кафедраси" профессори, фалсафа фанлари доктори, Тошкент, Ўзбекистон.

Аннотация

Мақолда дунё мамлакатлари камбағал ва бой, қудратли ва таназзулли, ривожланган ва қолоқ каби атамаларга нега ажратилган, уларни иқтисодий ривожлантириш учун нима қилмоқ керак каби саволларга халқаро тажрибаларда илмий-асосланган ҳамда ҳаётга кенг татбиқ қилинган институционал принциплар таҳлил этилган.

Шу жумладан, бугун Ўзбекистонда олиб борилаётган инвестицион дастурлар ва уларга институционал ёндошувнинг истиқболлари ҳақида фикр юритилади. Истиқболли таклифлар берилган.

Калит сўзлар: таназзулли, қолоқ, камбағал, ривожланган, бой, фаровон, қудратли, иқтисодиёт ва таққослаш, институционал, Ногалес ва Мексика.

Аннотация

В статье анализируются научно обоснованные и широко применяемые институциональные принципы международного опыта о том, почему страны мира делятся на такие понятия, как бедные и богатые, сильные и приходящие в упадок, развитые и отсталые, что делать для их экономического развития.

В частности, обсуждаются реализуемые сегодня в Узбекистане инвестиционные программы и перспективы институционального подхода к ним. Даны перспективные предложения.

Ключевые понятие: упадок, отсталый, бедный, развитый, богатый, процветающий, мощный, экономический и сравнительный, институциональный, Ногалес и Мексика.

Abstract

The article analyzes the scientifically based and widely applied institutional principles of international experience on why the countries of the world are divided into terms such as poor and rich, powerful and declining, developed and backward, what to do to develop them economically.

In particular, they discuss the investment programs being implemented in Uzbekistan today and the prospects for an institutional approach to them. Prospective proposals are given.

Keywords: declining, backward, poor, developed, rich, prosperous, powerful, economic and comparative, institutional, Nogales and Mexico.

Кириш

Дунё мамлакатлари камбағал ва бой, қудратли ва таназзулли, ривожланган ва қолоқ каби атамалар билан ажратиб кўрсатилади.

Хўш, нега мамлакатлар бундай тенгсизлашган? Ҳаммасининг ҳам ўз ҳудуди, аҳолиси, чегараси, қонуни ва бошқа тузилиш жиҳатдан ўхшашлиги бир-бирига яқин-ку?

Таъкидлаш жоизки, мамлакатнинг камбағал ёки фаровон бўлиши иқтисодий институтларга асосланади, у қандай иқтисодий механизмлар бўлишини айнан сиёсат ва сиёсий институтлар ривожини билан белгилайди.

Гап шундаки, ҳар қандай давлат ва унинг иқтисодиёти маълум бир институтлар доирасида фаолият юритади ва ривожланиб боради. Вақт ўтиши билан ўша институтлар ички ривожланиш талаблари ва ташқи омиллар таъсири остида “эскиради”, шунда, улар тараққиётга тўсиқ бўлиб қолади. Бундай ҳолатларда мавжуд институтлар ва институционал нормаларни такомиллаштириш ёки улар ўрнига янгиларини киритиш лозим бўлади.

Мисол тариқасида айтадиган бўлсак, мамлакатимизда ўтган 2016 йилдан бошлаб Президент Ш.Мирзиёев Фармонлари, Қарорлари орқали мамлакатни тубдан янги институционал принциплар билан тараққий эттириш мақсадида хусусий мулкчилик, кичик бизнес, тадбиркорлик, қишлоқ хўжалигини бошқариш ва бошқа бир қанча йўналишларда институционал нормалар ҳамда механизмлар такомиллаштирилди ва янги институтлар жорий қилинди[1].

Хусусан, Ўзбекистон иқтисодиёти бўйича таҳлиллар шуни кўрсатади-ки, миллий иқтисодиётда тижорат банкларининг институционал инвестор сифатида ролини ошириш йўллари такомиллаштиришда кичик бизнес ва тадбиркорлик фаолиятини ташкил қилишнинг институционал асосини такомиллаштириш ҳамда ривожлантиришнинг хориж тажрибаси асосида интеграциялашган — инновацион ҳамкорлик имкониятларидан самарали фойдаланиш муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Масалан, ривожланган давлатлар тажрибасидан келиб чиқсак, Америка Қўшма Штатларининг тўғри йўлга қўйилган иқтисодий институтлари 1916 йилдан кейин тадрижий пайдо бўлган сиёсий институтларнинг меваси ҳисобланади. Гарчи айнан мавжуд институтлар иккала Ногалес ҳамда АҚШ ва Мексика орасидаги фарқларнинг асоси бўлса-да, бу Мексикада уларни ўзлаштиришга ҳамма ҳам рози бўлишини англатмайди. Жамиятда иқтисодий юксалиш ва аҳоли фаровонлиги учун энг яхши институтларни яратиш долзарб ҳисобланади[2].

Жумладан, АҚШ ва Мексика ўртасидаги фарқ, ўз навбатида, бутун сайёрамиздаги вазият билан солиштирганда унча катта эмас. Ўртача америкалик ўртача мексикаликка нисбатан етти баравар, Перу ёки Марказий Америка аҳолисига нисбатан эса ўн баравар фаровонроқ ҳаёт кечиради.

Шимиолий Ногалес Жанубий Ногалесдан кўра анча бадавлатроқлигининг сабаби оддий, чегаранинг икки тарафидаги институтлар бутунлай ўзгача, бу эса иккала шаҳар аҳолиси учун бир-биридан тамомила фарқ қилувчи турмуш тарзига ҳосил қилган.

Бугунги Америка Қўшма штатлари Мексика, Перуга нисбатан бир неча баробар бой, бунинг боиси эса, мавжуд иқтисодий ва сиёсий институтлар томонидан фуқаролар ва сиёсатчиларни бизнесга йўналтирилганида деб билмоқ керак.

Халқаро тажрибалардан келиб чиқиб, Янги Ўзбекистонда йирик ишлаб чиқариш корхоналари ва кичик бизнес муҳитига таъсир этувчи — глобал ва локал ҳамда бевосита ва билвосита омиллар таъсири доирасида интеграциялашган ўзаро иқтисодий алоқалар механизмини янада жадал ташкил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Шунинг учун, Ўзбекистон тижорат банкларида институционал инвестор сифатида инвекторларнинг ролини ошириш йўллари бундан-да, такомиллаштириш механизмларини институционал мустаҳкамлаш учун қўйидагилар таклиф қилинади.

Халқаро рейтинг ва индекслар ҳар бир мамлакатнинг ривожланиш жараёнини ўзида намоён этиш, давлат бошқаруви сифати, аҳолининг турмуш даражаси, инсон ҳуқуқлари муҳофазаси, тадбиркорлик фаолияти ва хорижий инвесторлар учун қулай муҳит яратиш, барқарор иқтисодий ўсиш ва рақобатбардошлик каби муҳим жиҳатларни янада ривожлантириш ҳамда рақамлаштиришни тоқозо этади.

Бу жиҳатлар мамлакатимиздаги ислохотлар моҳиятида ҳам мужассам. Буларнинг барчаси инсон қадрини улуғлашга, одамларнинг турмуш тарзини янада яхшилашга, ҳаётдан рози бўлиб яшашини таъминлашга хизмат қилиши билан янада теран мазмун касб этади.

Бугунги институтларнинг турли тузилишларда бўлиши илдишлари ўтмишга бориб тақалади. Чунки жамият ўтмишда муайян тарзда ташкил этилгач, ўша тарзда давом этаверади. Бу давомийлик сиёсий ва иқтисодий институтларнинг бир-бирига қандай таъсир кўрсатишидан келиб чиқишини намоён этади.

Даврлар ўтиши билан мавжуд институтларнинг бардавомлиги, бу давомийликка олиб келувчи сабаблар жаҳонда тенгсизликни йўқотиши ва камбағал мамлакатларни тараққий эттириши, нима сабабдан шунчалик қийинлигини кўрсатади.

Ўзбекистонда камбағалликни қисқартириш йўлида банкларга институционал сармоядорларнинг, яъни ўз иш фаолиятининг хусусиятига кўра доимий ва катта миқдордаги пул маблағларига эга бўлган ҳамда уларни қимматли қоғозлар портфелига қўйилма қилишга рухсат берилган. Банклар институционал сармоядорларининг акцияларини сотиб олиб, пул маблағларини жамғариш учун қўшимча имконияга эга бўлади. Шунингдек, мижозларнинг қимматли қоғозлар портфелини бошқариш бўйича ўз операцияларини кенгайтиради. Банклар хусусийлаштирилаётган ва қайта ташкил этилаётган корхоналарнинг қимматли қоғозларини катта ҳажмда инвестиция қилишга қодир бўлган йирик институционал тизим ҳисобланади[3].

Бу борада ўтган йилнинг 21 сентябрь куни Давлатимиз раҳбари томонидан имзоланган "2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Фармони муҳим ҳужжатлардан бири саналади[4].

Кўплаб мамлакатларда, фундаментал - амалий фанни ривожлантириш биринчи вазифа ҳисобланади. Инновацион фаолиятни турли усуллар билан рағбатлантириш керак ва инфратузилмани яратиш зарур. Шунингдек, тижоратлаштириш масаласини ҳам кўриб чиқиш керак, чунки инновацион маҳсулот ёки хизмат истеъмолчиси бўлиши лозим. Жаҳон тажрибасидан келиб чиққан ҳолда, инновацияли тадбиркорликни янада ривожлантириш лозим, яъни бизнес-инкубаторлар, венчурли молиялаштириш ва бошқаларни яратиш керак.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Маълумки, Ҳиндистон, Швейцария, ХХР ва Исроил инновацион ишланмалар бўйича кўп йиллик ва бой тажрибага эга. Таъкидланганидек, бу йўналишни мамлакатда ривожлантириш учун узоқ йўлни босиб ўтиш шарт эмас. Балки ривожланган мамлакатлар тажрибасидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ бўлади

Юқорида баён қилинган институционал иқтисодиёт йўналишлари доирасида тавсифланган бозор ўзгаришлари жараёнини ўрганиш анъанавий иқтисодий таҳлил доирасини кенгайтиради. Бу эса, институционал тизим фаолияти муаммоларини тадқиқ этишда умумий назарий асосларни ҳисобга оладиган комплексли ёндашувдан фойдаланиш имкониятини яратади.

Хусусан, 19-аср охири - 20-аср бошларида ғарб цивилизацияси саноат ривожланиши ва ишлаб чиқаришни картелизация қилиш (рақобатчи хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги тақиқланган битимларнинг бир тури сифатида картелларнинг мутлақ ва (ёки) нисбий тарқалиши ёки ижтимоий зарарлилигининг ўсиши) оқибатлари билан боғлиқ қарама-қаршиликларнинг тез ўсиши жараёнида эди. Улар, айниқса, Қўшма Штатларга таъсир кўрсатди, бу ерда молиявий капитал ўз таъсир зоналарини кенгайтirdи ҳамда саноат концентрацияси харажатлари истеъмолчилар, фермерлар ва ишчиларга ўтди.

Бундай шароитда Америка фанида янги йўналиш – институционализмга асос солган олимлар гуруҳи шаклланди. Унинг вакиллари: америкалик олимлар Ж. Коммонс, В. Митчелл, В. Х. Гамильтон. Торштейн Веблен (1857-1929) институционализм ғояларининг асосчиси ҳисобланади[5].

Иқтисодий таълимотлардаги институционализм йўналиши АҚШда XX асрнинг 20-30 йилларида кенг тарқалди, аммо у анча олдин, XIX асрнинг охирларида вужудга келган (Т.Вебленнинг 1899 й. чиққан «Бекорчи синфлар назарияси» асари билан боғлиқ). Бу йўналиш номи лотинча «институт» - урф-одат, кўрсатма, муассаса сўзидан олинган ва капитализмнинг империализм босқичига ўтиши билан боғлиқ равишда рўй берди (саноат ва молия монополиялари, корхоналарнинг йириклашуви ва бошқалар), чунки бу давр ривожланиши эркин рақобатга асосланган аввалги давр таълимотлари билан изоҳлаш мумкин бўлмай қолди. 7 Бу таълимот йўналиши вакиллари фикрича, институтлар жамият ривожланишининг ҳаракатлантирувчи кучи бўлиб хизмат қиладилар. Бу тушунча тагида ижтимоий ҳодисалар, масалан, оила, давлат, монополия, касаба уюшмалари ва бошқа муассасалар ётади, яъни жамоат руҳининг намоён бўлиши, юриштуриш ва ўйлаш усулини халқнинг маълум гуруҳлари учун одатий, анъанавий, шунингдек ҳуқуқий, ахлоқий ва бошқа кўринишларини ўз ичига олади.

Институционализм маълум маънода неоклассик йўналишга муҳолифдир. неоклассиклар бозор иқтисодиётини ўзини-ўзи бошқара оладиган (А.Смит фикри) тизим деб қарасалар (соф иқтисодиёт фани) 10 институционализм тарафдорлари иқтисодиёт ривожлинининг ҳаракатлантирувчи кучлари моддий омиллар билан бирга тарихий контекстда қараладиган маънавий, ахлоқий, ҳуқуқий ва бошқа омилларга ҳам боғлиқдир деб ўйлайдилар. Бу янги йўналишнинг тадқиқот предмети сифатида ижтимоий-иқтисодий, шу билан бирга ноиқтисодий муаммоларни таҳлил этиш илгари сурилади. Шу билан бирга, тадқиқот объектлари, яъни институтлар биринчи ёки иккинчи даражали деб қаралмайди ва бир-бирига қарама-қарши қўйилмайди.

Ушбу олимлар неоклассик йўналишнинг хулосаларини шубҳа остига қўйдилар ва ривожланиш ғоясига асосланиб, ҳақиқий ҳодисаларнинг моҳиятини ва уларнинг эволюцияси сабабларини ўрганиш вазифасини белгиладилар.

Институционалистларнинг фикрича, иқтисодиёт рационал инсон психологияси асосида нарх ва рақобат муаммолари билан шуғулланади. Шу билан бирга,

мувозанатни эмас, балки инсонлар жамоалари ўртасидаги зиддиятни ўрганишни муҳим деб қарайдилар.

Институтлар (муассасалар) - бу турли ижтимоий ҳодисалар (солиқлар, оила, давлат, касаба уюшмалари, рақобат, хусусий мулк, молия тизими) ёки турли хил психологик, ҳуқуқий, ахлоқий (одатлар, инстинктлар, одатлар) асосидаги институтларнинг ижтимоий ўрф-одатлар гуруҳини тавсифлаш учун оғзаки белгига ўхшайди. Улар бир гуруҳ учун одат ёки халқ учун одатий ҳолга айланган устун ва доимий фикрлаш ёки ҳаракат тарзини англатади(4).

Ушбу тенденция вакилларининг фикрига кўра, барча институтлар коллектив психологиянинг хусусиятларига эга, шунинг учун турли гуруҳларнинг ўрф-одатларини ҳисобга олган ҳолда, фан қайси иқтисодий ёки ахлоқий жиҳатлари маълум институтлар билан боғлиқлигини ва нима учун улар янги эҳтиёжларни қондиришни тўхтатиб, бошқаларга йўл беришни кўрсатиши керак.

Институционалистлар иқтисодиёт инсоният фаровонлигини излашда интилаётган мақсадлар билан боғлиқ бўлиши керак деган ғояни илгари сурадилар. Айтилишича улар классик мактабнинг уйғунлиги ғоясини ва унинг асосий тамойилларини рад этадилар.

Институционализмда иккита бошланғич тамойилни кузатиш мумкин: биничиси - эркин тадбиркорлик, иккинчиси - бизнесга салбий муносабатда ўз ифодасини топадиган танқидий тамойил ва мавжуд тизимни модернизация қилиш истагидир.

Институционализм етакчиси Торштейн Веблен ўзининг қўйидаги "Бўш вақтлар синфи назарияси" (1899), "Қайта қуриш сиёсати" (1918), "Меҳнат инстинкти" (1914), "Мутлақ мулк" (1924) каби асарларида татбиқ қилинган методологияда ўзига хос вариантни ишлаб чиқди. Унинг фикрича, инсоннинг жамиятдаги ҳаёти, худди бошқа турларнинг ҳаёти каби, мавжудлик учун курашдан иборат. Шунинг учун унинг фикрича, танлов ва мослашиш жараёни ижтимоий тузилмаларда эволюцион институтларнинг табиий танланиш жараёни ҳисобланади(5).

Институционал нормалар ва механизмлар иқтисодий ривожланишга таъсир этувчи омиллар самарадорлигини оширишга асос яратиши билан бирга, узоқ истиқболда иқтисодий ўсишга шароит очиб беради.

Институционал муҳитни шаклланиши билан боғлиқ муаммолар ҳамда институционал чекловларни юзага келиши ёки институционал нормаларнинг "эскириши" иқтисодий ривожланиш имкониятларини пасайтиради(6).

Шуларни ҳисобга олганда, мамлакатда шаклланган институционал муҳит сифатини иқтисодий ривожланиш ҳамда институционал ўзгаришларни иқтисодий ўсишга таъсирини баҳолаш муҳим аҳамиятга эга. Хусусан, барқарор иқтисодий ривожланишни рағбатлантирувчи институционал механизмларни такомиллаштириш зарур.

Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётининг институционал таркиби "Ҳаракатлар стратегияси"да давлат ва жамият қурилиши тизимини такомиллаштириш бўйича 7 та янги қонун қабул қилиш, 15 та амалдаги қонунларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритишни назарда тутди. Бу орқали, давлат ва жамият бошқарувига янги институционал – ҳуқуқий нормалар киритилади ва мавжудлари такомиллаштирилади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда шаклланган, кундалик ҳаётда фойдаланилаётган, айрим ноқулай, такомилга етмаган, институтлар мамлакатимиз иқтисодиётини янада барқарор ривожланишига ҳалақит бераётган тўсиқлардан ҳисобланади.

Қайсиким улар орқасида яшириниб турган аниқ таркибга эга, мутаносиб, қарама-қаршиликларсиз институтлар мавжуд, ана шундай институтлар иқтисодий ўсишга янги туртки беради ҳамда ўзаро иқтисодий муносабатларни тезлаштиради. Шу билан бирга, институционал тизимни соддалаштиради, халқаро майдонда Ўзбекистон обрўсини оширади.

Ўзбекистонда банкларга институционал сармоядорларнинг, яъни ўз иш фаолиятининг хусусиятига кўра, доимий ва катта миқдордаги пул маблағларига эга бўлган ҳамда уларни қимматли қоғозлар портфелига қўйилма қилишга рухсат берилган. Банклар институционал сармоядорларининг акцияларини сотиб олиб, пул маблағларини жамғариш учун қўшимча имконияга эга бўлади. Шунингдек, мижозларнинг қимматли қоғозлар портфелини бошқариш бўйича ўз операцияларини кенгайтиради. Банклар хусусийлаштирилаётган ва қайта ташкил этилаётган корхоналарнинг қимматли қоғозларини катта ҳажмда инвестиция қилишга қодир бўлган йирик институционал инвесторлари бўлиб ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда банк тизими ривожига қаратилган туб ўзгаришлар ўзининг кутилган самарасини берди. Бугунги кунда банклар тадбиркорлар билан нафақат мижоз, балки яқин ҳамкор, ҳаммаслак сифатида мустаҳкам алоқа ўрнатган. Ўз бизнесини йўлга қўйиш истагида бўлган ишбилармонларга банклар катта кўмак бермоқда. Бир сўз билан айтганда, аҳоли ишончини қозонадиган, кенг қамровли молиявий хизматларни кўрсата оладиган банк тизими шаклланди. Бу натижалар банк хизматлари ва маҳсулотлари турлари тобора кенгайиб бораётганида, ишбилармонлик муҳити тобора яхшиланиб, банклар томонидан ажратилаётган кредитлар ҳажми ўсаётганида акс этмоқда.

Биринчи йўналиш институционал инвесторлар сонини кўпайтиришдан иборат. Ҳозирги кунда Давлат қимматли қоғозлари расмий дилерларининг сони 19 бўлиб, улардан 17 тижорат банклари ва 2 нобанк молия ташкилотлари саналади. Институционал инвесторлар тузилмасида асосий ўринни банк сектори эгалламоқда. Иккинчи йўналиш, чакана инвесторларни Давлат қимматли қоғозлари бозорига жалб қилишдан иборат. Амалдаги қоидага кўра инвесторлар — республикамиз юридик шахслардир. Чакана инвесторлар сонини кўпайтириш кўп жиҳатдан расмий дилерлар фаолиятига боғлиқ. Давлат қимматли қоғозлари ўзларининг институционал, ташкилий-ҳуқуқий тузилишига эга бўлган бозор иқтисодиёти тамойиллари асосида ривожланаётган ҳар қандай давлат молиявий тизимнинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Институционал нуқтаи назардан, давлатнинг асосий функцияларидан бири — бу мулкчилик ҳуқуқини ҳимоя қилишдир. Хусусий мулк — иқтисодий рақобатни ҳаракатга келтирувчи асосий кучдир. Шу нуқтаи назардан хусусий мулк ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва шартномалар бажарилишига давлат кафолатининг институционал механизмларини такомиллаштириш зарур. Чет эл инвестициялари ва инвесторларини ҳимоя қилиш, турли тадбиркорлик шакллари ривожланишини қўллаб-қувватлаш ва уларни рағбатлантириш институтлари, институционал нормалари ҳамда механизмлари шулар жумласига киради.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси

Рақобат шароитида иқтисодий ўсиш кўп жиҳатдан трансакциялар бажарилишига ва улар учун сарфланаётган харажатларга боғлиқ. Ушбу муаммо юзасидан амалга оширилаётган тадқиқотлар назарий таснифга эга бўлиб, улар

иқтисодий ривожланишнинг трансакция харажатларининг амалий жиҳатларини ҳисобга олмаган. Шу нуқтаи назардан макро ва микро даражада давлат ва бозор тузилмаларида трансакция харажатларини оптималлаштиришнинг институционал омилларини баҳолаш ва тавсиялар ишлаб чиқиш керак. Иқтисодий ўсишни барқарор суръатларини таъминлашнинг ўтган йилларда тўпланган тажрибаларидан келиб чиқиб, иқтисодиётнинг реал сектори тармоқларида меҳнат унумдорлигини ошириш учун бошқариш усулларини такомиллаштириш долзарб.

Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳалари муҳокамаси порталига "Янги Ўзбекистоннинг 2022–2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони лойиҳаси жойлаштирилди[6].

Қарорда келгуси йилларда "Ҳаракатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари" тамойили асосида халқ фаровонлигини янада ошириш, иқтисодиёт тармоқларини трансформация қилиш ва тадбиркорликни жадал ривожлантириш, инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаш мақсадида қатор чора-тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган.

"Тараққиёт стратегияси"да иқтисодиётнинг асосий тармоқлари сингари, банк тизимига оид қатор ўзгаришларни амалга ошириш ҳам режалаштирилмоқда, хусусан:

2023 йилдан қўшилган қиймат солиғи ставкаси 12 фоизгача ҳамда айрим йўналишлар, шу жумладан банк ва молия йўналишларида фойда солиғи ставкаси 15 фоизгача туширилиши режалаштирилмоқда.

Ҳудудларда саноат ва инфратузилмани ривожлантириш учун, "Тараққиёт банки" ташкил этиш кўзда тутилмоқда, бунда, 2022 йил давомида, Халқаро молия институтлар билан Ўзбекистон тараққиёт банки ташкил этиш бўйича консултиватив маслаҳат олиш, бу бўйича идоралараро ишчи гуруҳ ташкил этиш ва таклифлар ишлаб чиқиш ҳамда тегишли қарор лойиҳасини ишлаб чиқиш мўлжалланмоқда.

Тараққиёт стратегиясида "Банк тизимини трансформация қилишни якунлаш, хусусий банкларнинг улушини 2025 йилда жами банк активларининг 60 фоизига етказиш" кўзда тутилган бўлиб, бунда:

- "Асакабанк"ни хорижий экспертларни жалб қилган ҳолда трансформация қилиш ва хусусийлаштириш дастурини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш (2022 йил, июль ойигача);

- "Халқ банки", "Қишлоқ қурилиш банк" "Микрокредитбанк", "Агро банк", "Ўзмиллийбанк"нинг акцияларини 2023 йилга қадар фонд биржаси орқали оммавий жойлаштириш "йўл харита"ларини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш (2022 йил август ойигача) кўзда тутилган.

Бундан ташқари, банк тизимида молиявий барқарорликни таъминлаш бўйича қўйидаги тадбирларни амалга ошириш режалаштирилган, жумладан:

Молиявий барқарорлик бўйича Халқаро валюта жамғармасининг доимий экспертини жалб қилиш;

2022 йил биринчи ярим йиллик натижалари бўйича Молиявий барқарорлик шарҳини чоп этиш;

Халқаро валюта жамғармаси кўмагида иқтисодиётда вужудга келиши мумкин бўлган хатарларни аниқлаш, уларнинг банк тизими барқарорлигига таъсирини баҳолашга қаратилган стресс-тест моделларини ишлаб чиқиш;

Бунда, юзага келиши мумкин бўлган молиявий йўқотишларга банкларнинг бардошлилигини таъминлаш мақсадида макропруденциал буферлар яратиш чораларини кўриб бориш.

Хулоса ва таклифлар

Хулоса ва таклифлар шундан иборатки:

Янги Ўзбекистон Стратегияси асосида мамлакат тараққиётини янада ривожлантириш учун иқтисодчи экспертлар Халқаро рейтинг ва индекслар ҳар бир мамлакатнинг ривожланиш жараёнини кузатиб бориш ва ўзида намоён этиш;

давлат бошқаруви иштирокчиси сифатида аҳолининг турмуш даражаси, инсон ҳуқуқлари муҳофазаси, тадбиркорлик фаолияти ва хорижий инвесторлар учун қулай муҳит яратишни илгари суриш;

мамлакат иқтисодиёти барқарор ўсиши ва рақобатбардошлик каби муҳим жиҳатларни янада ривожлантириш;

интеграция алоқаларини кенг татбиқ этиш ва рақамлаштиришни муддатли яқунлаш, бунинг учун бу босқичга ялпи ўтиш.

Мухтасар айтганда, мамлакатимизда ялпи ички маҳсулот ҳажмини оширишнинг прогноз вариантлари ташқи шароитларга боғланмаслиги, балким инновацион - инвестицион тавсифга эгалиги билан аҳамият касб этади. Бу эса, тегишли давлат ва нодавлат идоралари иши самарадорлигининг асосий мезонига айланиши керак. Иқтисодиётнинг базавий тармоқлари, айниқса, саноат ва қишлоқ хўжалигида иқтисодий ўсишда ресурслардан фойдаланишни кенгайтириш ҳисобига эмас, балки сифат жиҳатдан самарадорликка эришиш ва интегсивлаштириш, институционаллаштирилган илмий асосларини кенг татбиқ қилишни тақозо этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. «Аграр тармоқ иқтисодий салоҳиятини оширишда институционал ислохотлар ва агрокластерларни ривожлантиришнинг ўрни: муаммо ва ечимлар» мавзусидаги Республика илмий-амалий анжумани материаллари тўплами. / Муаллифлар жамоаси. –Т.: ТДАУ таҳририятнашриёт бўлими, 2021. - 681 б. УЎТ: 338:631.1+334.7+657+004.8

2. Адилов, Аббос. Миллий иқтисодиётда тижорат банкларининг институционал инвестор сифатида ролини ошириш / Аббос Адилов. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 21 (311). — С. 790-792. — URL: <https://moluch.ru/archive/311/70343/> (дата обращения: 12.01.2022).

3. [budgetnoma2021.pdf](#)

4. “Статистика асослари” фанининг таркибий тузилмаси бўйича статистика ходимлари учун услубий қўлланма. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси ҳузуридаги Кадрлар малакасини ошириш ва статистик тадқиқотлар институти. – Т.: ЎзРес.ДСҚ, 2020 – 46 б.6. [lex.uz>docs/5491626](http://lex.uz/docs/5491626)

5. Мухитдинова Ф. А., Шодиев Ж.М.Сиёсий ва ҳуқуқий таълимотлари тарихи/Ўқув-ўқувий мажмуа

6. www.lex.uz